

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Kutseõpetaja õppekava

Eve Hõrak

„MA IKKAGI EI OLEGI NII RUMAL“: TÄISKASVANUD KUTSEÕPPIJATE
KOGEMUSED VARASEMATE ÕPINGUTE JA TÖÖKOGEMUSE (VÕTA)
ARVESTAMISEL
Bakalaureusetöö

Juhendaja: kutsepedagoogika nooremlektor Liana Roos

Tartu 2021

Kokkuvõte

„Ma ikkagi ei olegi nii rumal“: Täiskasvanud kutseõppijate kogemused varasemate õpingute ja töökogemuse (VÕTA) arvestamisel.

VÕTA võimalus on täiskasvanud õppijale oluline, kuid samas on teada, et kutsehariduses pole VÕTA täiel määral rakendunud. Sellest lähtuvalt oli bakalaureusetöö eesmärk välja selgitada täiskasvanud kutseõppijate kogemused VÕTA protsessis ning VÕTA rakendamise mõjust nende edasise õpitee kujunemisel. Poolstruktureeritud intervjuudest täiskasvanud kutseõppijatega (n= 8) selgus, et VÕTAt rakendatakse eeskätt ressursside kokkuhoiduks. Edasistele õpingutele oli VÕTAl positiivne mõju: taotlejad ei pidanud varem omandatud kordama, oli võimalus ühildada töö ja õpingud, arenes eneseanalüüsi oskus ja kasvas enesekindlus. Samas sooviti saada rohkem tagasisidet taotlemise protsessis ja et protsess oleks õppijale selgem. Kohati tunti, et VÕTA rakendamisel jäädi ilma uutest kogemustest ning kaheldi õpiväljundite saavutamises. Saadud uurimistulemused võimaldavad kutsekoolidel paremini mõista seda, kuidas kogeb täiskasvanud õppija VÕTA protsessi ja kuidas see kujundab nende edasist õpiteekonda.

Võtmesõnad: täiskasvanud õppija, kutseõpe, varasemate õpingute ja töökogemuste arvestamine, VÕTA

Abstract

"I'm not that dumb after all": adult vocational students' experiences in recognition of prior learning (RPL).

RPL is vital for adult learners. Still, RPL in vocational education is not fully implemented. Therefore, the bachelor's thesis aimed to identify adult vocational students' experiences in the RPL process and its impact on their further learning pathway. Semi-structured interviews with adult vocational students (n = 8) showed that RPL is primarily used to save resources. RPL positively affected applicants' further studies: repeating prior learning was avoided, combining work and studies was easier, applicants' self-analysis skills improved, and self-confidence increased. However, applicants wished for higher clarity and more feedback. Deprivation of up-to-date practices and doubt in the fulfillment of learning outcomes through RPL was experienced. The findings enable a better understanding of adult learners' experiences of RPL and its impact on their further learning pathways.

Keywords: adult learners, vocational education, recognition of prior learning, RPL

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Täiskasvanud õppija kutsehariduses	5
2. Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine kutsehariduses	6
2.1. VÕTA protsess ja osapoolte rollid	8
3. VÕTA võimaluse olulisus täiskasvanute õppimises	9
4. Metoodika.....	11
4.1. Valim	11
4.2. Andmete kogumine.....	12
4.3. Andmete analüüs	13
5. Tulemused	14
5.1 Täiskasvanud kutseõppija kogemused VÕTA protsessis	14
5.1.1. VÕTA kasutamise põhjused	15
5.1.2. VÕTA protsess.....	16
5.1.3. VÕTA kui õpikogemus	19
5.1.4. Väljakutsed ja ettepanekud seoses VÕTA protsessiga	20
5.2. Edasise õpiteekonna kujunemine VÕTA rakendamisel	22
5.2.1. VÕTA rakendamine ei mõjutanud õppimist.....	22
5.2.2. VÕTA kasutamise tunnetatud positiivne mõju	23
5.2.3. VÕTA kasutamise tunnetatud negatiivne mõju	24
6. Arutelu.....	25
Tänuõnad.....	29
Autorsuse kinnitus	29
Kasutatud kirjandus.....	30
Lisa 1. VÕTA protsess skemaatiliselt	
Lisa 2. Intervjuu kava	
Lisa 3. Kodeerimise näide	
Lisa 4. VÕTA protsessi kogemine kutsehariduses täiskasvanud õppija poolt	
Lisa 5. Edasise õpiteekonna kujunemine VÕTA rakendamisel	

Sissejuhatus

Viimase kümnendi jooksul on täiskasvanud õppijate arv kutsehariduses enam kui kahekordistunud (Cedefop, 2017). Näiteks 2009/2010. õppeaastal õppis kutseõppes alla 4000 täiskasvanud õppija, 2019/2020. õppeaastal oli selleks arvuks juba 9279, moodustades üle 40% õppijate koguhulgast (HaridusSilm, *s.a.*).

Täiskasvanud õppija toob õpingutesse kaasa oma varasemad kogemused, tema jaoks on oluline, et neid kogemusi õpingute käigus arvestataks (Märja, Lõhmus, & Jõgi, 2003). Uus haridusstrateegia seab eesmärgiks, et õpilane saaks kasutada individuaalse õpitee kujundamisel varasemate kogemuste arvestamist õppekava täitmisel, samuti õppimise personaliseerimist lähtuvalt õppija võimekusest ja huvidest (Valk, 2019). Selleks on loodud varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise (edaspidi VÕTA) võimalused, mis aitavad täiskasvanud õppijatel paremini rakendada eelnevalt omandatud teadmisi ja oskusi õppes. Täiskasvanud õppijate jaoks on VÕTA võimalus oluline, tähtis on saada kinnitus varasemalt õpitu sobivusele, et vältida juba varem õpitu kordamist ning oma õpinguid paremini planeerida (Finn, 2019). VÕTA võimaldab täiskasvanud õppijatel kiiremini kursuseid läbida ja ühtlustada oma õppekoormust (Aarts *et al.*, 2003).

Kutseharidussüsteemis toimub VÕTA rakendamine vastavalt Kutseharidusstandardile (2013), milles on reguleeritud VÕTA eesmärgid ja põhimõtted. Kutsekoolidel tuleb kehtestada VÕTA tingimused ja kord õppekorralduseeskirjas lähtuvalt kutseharidusstandardist (2013). Kuid siiski on kutsekoolid VÕTA rakendamisel jätkuvalt ebakindlad – süsteem töötab ainete ülekandmisel, kuid vähem oskuste hindamisel (Räis *et al.*, 2014).

VÕTA rakendamise võimalusi kutsehariduses on laialdasemalt uuritud mujal maailmas (Andersson, Fejes, & Sandberg, 2013), kuid Eestis on uuringuid vähe tehtud. On leitud, et VÕTA rakendamise kasutuselevõtt praktikas erinevates riikides on ebahütlane (Finn, 2019). Van Kleef (2012) on oma uuringus välja toonud, et VÕTA kvalitatiivsed uuringud puuduvad kutsehariduses, mis puudutab VÕTA kasutegurit õppijale, ja puudub ühine arusaam VÕTast, hindamine toimub küll üheselt, kuid teoreetilised teadmised on vähesed ja protsessis on ebakõlasid. Empiirilised uuringud keskenduvad peamiselt VÕTA rakendamisele kõrghariduses (Scott, 2010). Ka Eestis on VÕTA-alased uurimised keskendunud kõrghariduse kontekstile, näiteks on uuritud VÕTA rakendamist kvaliteedi aspektist (Ader, 2012), nõustajate nõustamispraktikaid (Tomson, 2012) ning täiskasvanud õppijate kogemusi VÕTA

rakendamisel (Roos, 2015). Autorile teadaolevalt puuduvad empiirilised uurimised VÕTA rakendamise kohta kutsehariduses, samuti õppija edasise õpitee kujunemisest VÕTA rakendamisel. Täiskasvanute õppijate kogemuste väljaselgitamine kutseõppes võimaldaks kavandada VÕTA protsessi kutsehariduses eesmärgipärasemalt, õppijast lähtuvalt.

Järgnevalt antakse ülevaade varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise protsessist ja selle rakendamisest kutsehariduses, VÕTA rollist täiskasvanud õppija puhul kutsehariduses ja täiskasvanud õppijast kutseõppes.

1. Täiskasvanud õppija kutsehariduses

Kutsehariduse tasemeõppes õppima asumiseks puudub vanuse ülempiir (Cedefop, 2017). Õigusaktides ei ole määratud täiskasvanud õppija vanust, kuid erinevatest analüüsides tuleb välja, et kutsehariduses loetakse üle 25-aastaseid õppureid täiskasvanuteks (Cedefop, 2017). Andragoogikas ei ole täiskasvanud õppija niivõrd määratletud vanusega, pigem määrab täiskasvanu olemuse ära tema sotsiaalsete rollide hulk (Märja *et al.*, 2003). Antud töös käsitletakse täiskasvanud kutseõppijana üle 25-aastaseid õppureid, kes on asunud õppima et omandada mõni uus eriala või täiendada ennast juba omandatud erialal.

Täiskasvanud õppijad on väga erineva taustaga: lisaks erinevale vanusele on neil veel ka erinev haridustase ja samuti sotsiaalne staatus on erisugune. Neil on välja kujunenud oma harjumused, hoiakud ja väärtushinnangud, mille nad võtavad kaasa ka õppetöösse (Jõgi & Karu, 2011). Täiskasvanud õppija õppimiskogemusi kujundavad erinevad tegurid, näiteks organisatsioonikultuur ja õpetamisstiilid (Merrill, 2001). Lisaks on neile väljakutseks ühendada õppetöö igapäevaeluga, samas ei tohi unustada ka teisi rolle (lapsevanem, abikaasa, töötaja), mida ta täitma peab (Merrill, 2001; Märja *et al.*, 2003).

Täiskasvanud õppija omandab teadmised teistmoodi kui nooruk, sest tal on suurem kogemuste pagas (Märja *et al.*, 2003). Selline õppija on eneseteadlikum ja suhtub omandatavasse kriitilisemalt, sest uusi teadmisi kõrvutatakse eelnevate kogemuste ja teadmistega. Täiskasvanud õppija püüab siduda õpitavat eelnevate kogemustega ja luua oma õpitee selle kaasabil (Märja *et al.*, 2003). Knowlesi (1990, viidatud Märja *et al.*, 2003 j) andragoogilise mudeli kohaselt toob täiskasvanud õppija õppeprotsessi kaasa oma kogemused. Jarvis (1998) väidab, et kogemus on juba olemasoleva olukorra isiklik teadvustamine, mille tähendus on osaliselt tingitud täiskasvanu varasemalt õpitust. Haridussõnastikus (*s.a.*) on seletatud, et kogemus on inimese ehk siis õppija vahetust seosest

reaalsusega omandatud teadmine või oskus. Õppimine algab alati kogemisest, kui puudub kogemus siis ei saa toimuda ka õppimist (Jarvis, 1998). Õppimise seisukohalt on oluline kogemuse mõistmine, selle lahtimõtestamine ning eneseanalüüs (Jõgi & Karu, 2011). Andragoogilise mudeli kohaselt on täiskasvanud õppijate kogemused õppeprotsessis oluliseks ressursiks, eeldades individuaalset lähenemist õppijale, sh individuaalsete õppeplaanide loomist. Täiskasvanud õppija võib tunda end tõrjutuna, kui tema varasemaid kogemusi õppeprotsessis arvesse ei võeta (Märja *et al.*, 2003).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et täiskasvanud õppija on ennast juhtiv ja teab, mida ootab õppimisest. Täiskasvanud õppija toob õppesse kaasa oma kogemused ja eelnevad teadmised, oskused, mida õppeprotsessis tuleb arvestada (Jarvis, 1998; Märja *et al.*, 2003). Kogemusest õppimine on täiskasvanud õppija puhul katkematu protsess, milles on oluline roll refleksioonil (Jarvis 1998). Kogemused määravad ära suuresti selle, kuidas täiskasvanud õppija omandab uue materjali ja kuidas ta seda reflekteerib. Olemasolevatele kogemustele toetudes kujundab täiskasvanud õppija oma edasise õpitee ja seob omandatud materjalid tervikuks (Märja *et al.*, 2003).

2. Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine kutsehariduses

Täiskasvanud õppija peab ühildama sageli õppimise ja pereelu, mistõttu on tema jaoks paindlikud õpirajad väga olulised (Melesk *et al.*, 2019). Eesti haridus- ja teadusstrateegia 2021–2035 ütleb, et aastaks 2035 kaovad barjäärid hariduses ja luuakse võimalused paindlike õpiteede loomiseks (Sutrop, 2019). VÕTA rakendamisel on võimalik õppijal muuta oma õpitee endale sobivaks, lähtudes enda vajadustest ja kogemustest.

„Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine on protsess, millega pädev asutus kindlaksmääratud kriteeriumidest lähtudes hindab taotleja kompetentsust, s.t tema teadmiste, oskuste ja hoiakute vastavust haridusasutuse vastuvõtutingimustele, õppekava või selle osa(de) õpiväljunditele või kutsestandardi kompetentsusnõuetele“ (Rutiku, Vau, & Ranne, 2011, lk 9). Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise rakendamise rakendamine kutseõppes on reguleeritud Kutseharidusstandardis (2013), kus on kirjas VÕTA üldpõhimõtted ja eesmärk. VÕTA eesmärgid on (Kutseharidusstandard 2013, §28):

- 1) hinnata õppija teadmisi ja oskusi, olenemata viisist ja kohast;
- 2) muuta mitmekülsemaks elukestva õppe võimalusi;

3) lugeda samaväärseks formaalharidus ja mitteformaalne haridus nii sisseastumisel kui ka õppekava läbimisel;

4) koolil reageerida paindlikult tööturu muutustele ja tööjõuvajaduste kujunemisele.

VÕTAt saab rakendada nii ainete ülekandmisel formaalõppes formaalõppesse, kui ka töökogemusest ja täiendkoolitustel õpitu ehk mitte- ja informaalse õppe arvestamisel. Ainete ülekandmisel toimub võrdlevhindamine, mille eelduseks on ühtemoodi mõistetavad õpiväljundid võrreldavas aines või moodulis ning ühtima peab õpiväljundites kirjeldatu ja pädevuste tase (Vau, 2013).

Eesti haridussüsteemis on välja töötatud VÕTA süsteem, kuid enamasti kasutatakse seda kõrgkoolides ja kutsekoolides pigem varasemate õpingute ülekandmisel kui töökogemuse arvestamisel (Räis *et al.*, 2014). Kutsekoolides rakendatakse enamjaolt ainete ülekandmist õppeasutuste vahel ehk formaalseõppe käigus omandatud teadmiste arvestamist (Melesk *et al.*, 2019; Räis *et al.*, 2014), vähem on töö- või elukogemusest õpitu arvestamist VÕTA kaudu. Kutseõppes on VÕTA rakendamine ja kasutamine vähe levinud (Melesk *et al.*, 2019). EHISE statistika andmetel on rakendatud VÕTAt 13 kutseõppeasutuses (Melesk *et al.*, 2019). Kutsekoolid on täheldanud, et VÕTAt kasutavad õpilased pigem varasema õpikogemuse kui töökogemuse arvestamise variandina (Melesk *et al.*, 2019).

Eelnevalt omandatud oskuste ja teadmiste hindamine on keeruline ülesanne nii täiskasvanud õppijale kui ka kutseõppeasutusele. Täiskasvanud õppijal tuleb põhjalikult reflekteerida oma kogemusi ja oskusi, mida ta on varasemalt omandanud. Kutseõppeasutus omalt poolt peab olema valmis tunnustama ka väljaspool kooli omandatud täiskasvanud õppija teadmisi (VÕTA, *s.a.*).

VÕTA kasutamisel on sageli takistuseks puudulik info. Kooli veebilehel on küll info VÕTA kohta, kuidas koostada VÕTA dokumendid, kuid puudub sisuline seletus, pole lahti seletatud mõisteid, mis on seotud VÕTAgaga. Täiskasvanud õppija peab olema teadlik juba selle olemusest ja sisust. Täiskasvanud õppijal on teadmine, et VÕTAgaga saab ainult varasemat õpikogemust arvestada, kuid teadmine, et sellega saab arvestada töökogemust läbi eneseanalüüsi on puudulik (Melesk *et al.*, 2019). Osadel kutsekoolidel on lihtsalt lahti seletatud, mis on VÕTA ja mida see sisaldab. Lahti kirjeldatud VÕTA protsess aitab täiskasvanul õppijal paremini mõista VÕTAgaga kaasnevaid positiivseid külgi ja samuti on selgemini nähtav paindlikkus õppetöös (Melesk *et al.*, 2019).

2.1. VÕTA protsess ja osapoolte rollid

VÕTA korraldamiseks on loodud VÕTA süsteem, mis koosneb õiguslikust raamistikust ja sisulisest protsessist, mille osadeks on nõustamine, taotlemine, hindamine, arvestamine ja tagasiside andmine (Rutiku *et al.*, 2011). VÕTA protsess on skemaatiliselt välja toodud lisas 1. Järgnevalt antakse ülevaade VÕTA protsessist ja osalejate funktsioonidest VÕTA teostamisel.

VÕTA protsessi algatab taotleja. Taotleja peab tutvuma kutseõppeasutuse VÕTA korraga. Taotleja ülesanne VÕTA protsessis on kõrvutada omandatud teadmisi ja oskusi vastava õppeaine, mooduli või õppekava õpiväljunditega. Taotleja peab otsustama, mida ta saab arvestada varasematest õpi- või töökogemustest vastavalt õpiväljunditele. Tal peavad olema tõendusmaterjalid, mis kinnitaks tema teadmisi ja oskusi ning tõendaks varasemaid õpinguid ja töökogemusi (Pääsukene, 2010; Rutiku *et al.*, 2011). Taotleja garanteerib, et esitab usaldusväärsed dokumendid ja kinnitatud dokumentide koopiad (Rutiku *et al.* 2011).

VÕTA abil saab ka arvestada iseseisvalt omandatud oskusi, mida tuleb tõendada eneseanalüüsi kaudu. Siinjuures on oluline kogemusest õpitu, mitte niivõrd kogemus. Kogemusest (töökogemusest) õpitu arvestamisel oodatakse taotlejalt eneseanalüüsi, mis annaks selge ülevaate kogemusest õpitu kohta ja selle vastavusest õppekavale (Pääsukene, 2010). VÕTA protsessis on oluline esitada vormikohane taotlus koos dokumentidega, mis tõendavad varasemaid õpitulemusi ja kogemusi. Kui taotleja pädevused vastavad eelnevalt nimetatud nõuetele, arvestatakse neid õppekava täitmisel (Rutiku *et al.*, 2011).

Taotlejale on VÕTA taotlemisel abiks VÕTA nõustaja. VÕTA nõustaja või nõustajad määrab kutseõppeasutuses struktuuriüksuse juht (Urbla, Lindpere, & Kalamees, 2008). VÕTA nõustaja roll on tutvustada VÕTA taotlejale nii VÕTA protsessi kui ka õppekava sisu. VÕTA nõustamise eesmärk on toetada taotlejat ja aidata tal välja selgitada, millised oskused ja teadmised on tal tegelikult olemas. Samuti on nõustaja rolliks seletada taotleja olemasolevate nõuete ja reeglite sisu ning enne hindamist vastata taotleja küsimustele (Rutiku *et al.*, 2011). Nõustaja ülesandeks on tegeleda taotleja mineviku (kogemused, haridus jne), oleviku (väärtused, huvid, oskused, soovid, võimed) ja tulevikuga (eesmärgid lähemad ja kaugemad). Ta ei tohi anda taotlejale asjatuid lootusi. Nõustaja kohustus on aidata taotlejal eristada lihtsat kogemust ja kogemusest õpitud. Samas on nõustaja ülesandeks VÕTA komisjonis taotleja enesehinnangut tõsta ja tema edasi õppimise soovi toetada isegi siis, kui tema kogemused ei ole arvestavad kindla õppekava või kutsestandardi nõuetele vastavaks (Urbla *et al.*, 2008).

Lõpliku otsuse taotluse suhtes teevad VÕTA komisjonis hindajad. VÕTA hindaja on erapooletu isik VÕTA komisjonis, kes tugineb kindlatele hindamiskriteeriumidele ning lähtub

hindamisel õpiväljunditest (Rutiku *et al.*, 2011). VÕTA hindamisega tegeleb üldjuhul sama isik, kes hindab igapäevatoos ka õpilasi. Nendeks võivad olla õppejõud, õpetajad, õppekava juhid. Hindaja põhiülesandeks on olla objektiivne ja oma otsustes tugineda asjakohastele hindamismeetoditele (Vau, 2013). Hindaja peab olema pädev nii VÕTA protseduuri puudutavates dokumentides kui ka sisulistes nõuetes (Rutiku *et al.*, 2011).

Õppekava valdav struktuuriüksus moodustab pädevatest ja motiveeritud hindajatest VÕTA hindamiskomisjoni. VÕTA komisjon võib kaasata oma tegevuses nii koolisiseseid kui ka väliseid eksperte, kes aitavad teha otsust taotleja kompetentside suhtes. Komisjon lähtub haridusasutuse vastuvõtutingimustest ja õppekavade õpiväljunditest. VÕTA komisjonil on õigus vajadusel nõuda taotlejalt lähtuvalt õpiväljunditest lisatõendusmaterjale, mis on abiks otsuse tegemisel. Komisjon annab oma otsusest taotlejale teada kirjalikult. Taotluse mitterahuldamisel või osalisel arvestamisel tuleb komisjonil oma otsust põhjendada. Taotlejal peab olema ka võimalus komisjoni otsust vaidlustada ning selleks peaks olema koolides kehtestatud VÕTA vaidlustamise kord (Rutiku *et al.*, 2011).

VÕTA protsessi tuleb läbi viia lähtudes taotleja vajadustest. Siinjuures on oluline, et oleks kord, mis reguleerib üheselt ja täpselt kõigi osapoolte õigusi ja kohustusi. Oluline on protsessis tasakaal, lihtsus ja paindlikkus. Samas ei tohi ära unustada protsessi mõistlikkust ja eesmärgipärast reguleeritust (Rutiku *et al.*, 2011).

3. VÕTA võimaluse olulisus täiskasvanute õppimises

Uurimised näitavad, et VÕTA kasutamine võib olla täiskasvanud õppijale mitmeti kasulik (Aarts *et al.*, 2003; Pokorny & Whittaker, 2014). Üheks VÕTA positiivseks tulemiks peetakse aja kokkuhoidu (Aarts *et al.*, 2003; Klein-Collins, 2010). VÕTA rakendamisel saavad täiskasvanud õppijad omandada valitud eriala aega planeerides paremini, vältides üleliigset töö tegemist klassiruumis (Klein-Collins, 2010). VÕTA rakendamisel saavad täiskasvanud õppijad ennast osaliselt vabastada ainetest, mis on vajalik õppekava läbimiseks läbida, kui nad on tõendanud varasemalt omandatud õpiväljundid (Cedefop, 2017). VÕTA rakendamine võimaldab rohkem keskenduda uute kogemuste omandamisele (Fejes & Andersson, 2009).

Lueddekke (1997, viidatud Scott, 2010 j) on kirja pannud, et VÕTA on protsess, mis võimaldab asuda taas õppima täiskasvanutel, kes seda muudu ei teeks. Paljude täiskasvanute jaoks on VÕTA otsustavaks asjaoluks formaalse hariduse juurde naasmisel (Aarts *et al.*, 2003). VÕTA võimaldab täiskasvanud õppijal muuta nähtavaks oma varasemad kogemused ja

oskused, mis ta on omandanud varasemate õpingute ja töökogemuse käigus (Fejes & Andersson, 2009; Pääsukene, 2010). Klein-Collins'i (2010) leidis, et täiskasvanud õppijatele on oluline, et VÕTA aitab paremini mõista varasemaid kogemusi ja siduda neid uute teadmistega. VÕTA roll on luua teooria ja praktika vahele seosed ning suurendada täiskasvanud õppija motivatsiooni, enesehinnangut ja õppija sisemist rahulolu (Bowman *et al.*, 2003; VÕTA, *s.a.*). VÕTA protsessi puhul on oluline õppijakeskne lähenemine, mis tugevdab täiskasvanud õppija motivatsiooni (Morini, 2007, viidatud Van Kleef, 2014 j; Pokorny & Whittaker, 2014; VÕTA, *s.a.*).

Pokorny ja Whittaker (2014) on välja toonud õppijate kogemused VÕTA protsessis: 1) täiskasvanud õppija enesehinnangu kasv; 2) õppimise suurem tunnustamine mentorite poolt; 3) paranenud suhtlemise- ja organiseerimiseoskus ja 4) refleksiooni olulisus õppimisel. VÕTA rakendamine tõstis õppijate enesehinnangut ja aitas täita nende õpieesmärke. Samuti on Sandberg ja Kubiak (2013) leidnud, et VÕTA põhirõhk on toetada täiskasvanud õppija enesekindlust, eneseteadlikkust ja enesehinnangut, VÕTA muudab täiskasvanud õppijate kogemused nähtavaks ja neid tunnustatakse. Samuti oli VÕTAl positiivne mõju õppija sotsiaalsusele (Sandberg & Kubiak, 2013).

On leitud, et täiskasvanud õppijate rahulolu VÕTA protsessiga võib varieeruda vastavalt VÕTA taotlemise edukusele. Näiteks võib negatiivsel otsusel VÕTA taotlusele olla negatiivne mõju õppija enesehinnangule ja nende erialastele pädevustele. Õppijatel on tihti keeruline tõlgendada oma kogemusi ja neid kirja panna. Taotlejad võivad pidada VÕTA teostust keeruliseks, kui puuduvad juhised ja selgus protsessis (Pokorny & Whittaker, 2014).

Aastate jooksul läbi viidud uuringutest selgus, et enamik täiskasvanutest, kes on VÕTA programmis osalenud, on järjepidevalt näidanud palju paremaid õpitulemusi kui need, kes pole VÕTAt rakendanud (Aarts *et al.*, 2003; Klein-Collins, 2010). Aarts jt (2003) on välja toonud, et täiskasvanud õppijatel oli VÕTA programmi juures enamikel positiivseks see, et VÕTA aitas kaasa õppekava edukale lõpetamisele. 78% täiskasvanud õppijatest teatas, et varasemate õpitulemuste ja kogemuste arvestamine aitas kaasa nende õpingutele (Aarts *et al.*, 2003).

Kokkuvõtteks võib öelda, et viimastel aastatel on tõusnud täiskasvanud õppijate osakaal kutsehariduses ning täiskasvanud õppija vajab kutseõppes õppides paindlikumat õpet, sest õppimine ei ole tema elu põhiülesanne. Täiskasvanu õppija võtab õppesse kaasa oma varasemad kogemused ning soovib, et neid arvestataks. Ta püüab kutseõppes luua oma õpiraja, kus ta soovib siduda õpitavat varasemate kogemustega. Lähtuvalt täiskasvanud õppija vajadustest saab rakendada VÕTAt, kuid VÕTA rakendamine kutsekoolides on piiratud,

puudub selgesõnaline info täiskasvanud õppijatele, mis aitaks kaasa individuaalse õpitee kujundamisele ja õppija kogemuste arvestamisele õpiteekonnal. Pole aga teada, kuidas kogeb täiskasvanud õppija VÕTA protsessi kutseõppes ja kuidas VÕTA kasutamine tema edasisi õpinguid mõjutab.

Sellest tulenevalt seati bakalaureusetöö eesmärgiks selgitada välja täiskasvanud kutseõppijate kogemused VÕTA protsessis ning VÕTA rakendamise mõjust nende edasise õpitee kujunemisel. Eesmärgist lähtuvalt sõnastati järgmised uurimisküsimused:

- 1) Kuidas kogevad täiskasvanud kutseõppijad VÕTA protsessi kutsehariduses?
- 2) Kuidas kujundab VÕTA kasutamine täiskasvanud kutseõppijate edasist õpiteed nende enda kogemustes?

4. Metoodika

Kuna bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada täiskasvanud kutseõppijate kogemused VÕTA protsessis ning VÕTA rakendamise mõjust nende edasise õpitee kujunemisel, siis valiti uuringu läbiviimiseks kvalitatiivne uurimisviis. Ka Laheranna (2008) sõnul sobib kvalitatiivne uurimisviis selleks, et mõista uuritavate kogemusi ja arusaamu.

4.1. Valim

Uurimuses kasutati sihipärast valimit. Öunapuu (2014) sõnul valitakse sihipärasesse valimisse uuritavad ettekavatsetult konkreetsete kriteeriumite alusel. Valimisse kuulumise kriteeriume oli bakalaureusetöö eesmärgist tulenevalt kaks: esimeseks kriteeriumiks oli VÕTA taotlemise kogemus kutseõppes ning teiseks kriteeriumiks kuulumine täiskasvanud kutseõppijate (25+ eluaastat) hulka. Valimisse kuulus 8 täiskasvanud kutseõppijat ühest Eesti kutsekoolist. Intervjueeritavate anonüümsuse tagamiseks on nende nimed tähistatud teiste nimedega. Valimisse kuulunud intervjueeritavate taustaandmed on välja toodud tabelis 1.

Tabel 1 . Intervjueeritavate taustaandmed

Intervjueeritav	Sugu	Vanus	VÕTA taotlus
Pille	N	39	Varasema töökogemuse arvestamine
Laine	N	40	Varasema töökogemuse arvestamine
Nelli	N	40	Varasema töökogemuse arvestamine
Anna	N	46	Varasemate õpingute arvestamine
Liina	N	52	Varasema töökogemuse arvestamine
Kersti	N	32	Varasemate õpingute arvestamine
Nele	N	49	Varasema töökogemuse arvestamine
Maria	N	35	Varasema töökogemuse arvestamine

Antud uuringust võttis osa 8 VÕTA taotlejat, kes olid naisterahvad vanuses 32-52 aastat. Kaks intervjueeritavat olid taotlenud varasemate õpingute arvestamist, teistel oli kogemus varasema töökogemuse arvestamisega.

4.2. Andmete kogumine

Andmete kogumiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuusid, kuna Lepik jt (2014) sõnul võimaldab see toetuda varem koostatud intervjuu kavale, kuid on samas paindlik ja võimaldab vajadusel muuta küsimuste järjekorda ja reageerida paindlikult intervjuu käigule.

Kõigepealt koostati intervjuu kava, mis lähtus uurimuse eesmärgist ja uurimisküsimustest. Intervjuu kava koosnes kolmest teemaplokist. Intervjuu kava (lisa 2) esimeses osas küsiti intervjueeritavate taustaandmeid. Teises osas olid koostatud küsimused täiskasvanud kutseõppijate kogemuste kohta VÕTA rakendamisel (nt *Miks on Teie kui õppija jaoks oluline VÕTA kasutamise võimalus?*). Teise teemaploki küsimused käsitlesid täiskasvanud kutseõppijate edasise õpiteekonna kujunemist peale VÕTA rakendamist (nt *Kuidas on läbitud protsess mõjutanud Teie suhtumist õpingutesse?*). Uurimisinstrumendi valiidsuse suurendamiseks vaadati intervjuu kava üle koos bakalaureusetöö juhendajaga ning täpsustati intervjuu küsimusi ja nende järjestus.

Selleks, et kontrollida intervjuu küsimuste arusaadavust ja seda, kui võrd on võimalik kavandatud intervjuu küsimuste kaudu uurimisküsimustele vastata, viidi läbi prooviintervjuu. Prooviintervjuu viidi läbi valimi kriteeriumitele vastava täiskasvanud kutseõppijaga. Prooviintervjuu andis võimaluse näha kavas puudusi ja määratleda ligikaudse intervjuu kestuse. Prooviintervjuu läbiviimise järel lisati intervjuu kavasse mõned toetavad ja täpsustavad küsimused, mis aitavad intervjueeritaval teemat avada. Näiteks põhiküsimusele „Kirjeldage palun lähemalt oma VÕTA taotlemise protsessi.“ lisati mõned sellised täpsustavad küsimused nagu „Kust saite infot VÕTA võimaluste kohta?“ ja „Kuidas taotluse koostasite?“. Prooviintervjuu kaasati andmestiku hulka, kuna sisulisi muudatusi intervjuu kavas ei tehtud, saadi sisukad andmed ning intervjueeritav vastas valimi kriteeriumitele.

Peale proovintervjuud intervjueeriti veel seitset kriteeriumitele vastavat VÕTA taotlejat. Intervjueeritavatega võeti ühendust e-kirja teel, milles tutvustati bakalaureusetöö eesmärke ning anti eelnevalt teada, et kogu info, mis saadakse, on konfidentsiaalne ja seda kasutatakse ainult lõputöös.

Intervjuud viidi läbi Google Meet keskkonnas intervjueeritavale sobival ajal. Seitz`i (2016) sõnul tuleb veebiintervjuude puhul veenduda, et oleks tagatud stabiilne internetiühendus ja vaikne ruum. Lisaks tuleb internetis läbiviidud intervjuude puhul pidada

silmas, et keeruline on luua silmsidet ja lugeda mitteverbaalselt öeldut, mistõttu tuleb intervjuerijal olla väga tähelepanelik, et vastustest midagi kaduma ei läheks (Seitz, 2016). Intervjuu viidi läbi segamatus keskkonnas ja intervjueeritavat tähelepanelikult kuulates.

Enne intervjuu algust korraldati üle intervjueeritavale veel töö eesmärgid, kinnitati, et on tagatud andmete konfidentsiaalsus ja antud andmeid kasutatakse ainult antud bakalaureusetöö raames. Intervjueeritavad olid nõus esitatud tingimustega. Lisaks küsiti luba intervjuu salvestamiseks ja hilisemate lisaküsimuste esitamiseks.

Intervjuude keskmine pikkus oli 28 minutit. Kõige pikem intervjuu kestis 35 minutit ja kõige lühem 24 minutit. Intervjuud salvestati Google Meet keskkonnas.

4.3. Andmete analüüs

Andmete analüüsiks kasutati induktiivset sisuanalüüsi, kuna Kalmuse, Masso ja Linno (2015) sõnul võimaldab see analüüsimeetod leida intervjuudest kesksed ja uurimisküsimuste seisukohast olulised tähendused. Kvalitatiivse sisuanalüüsi korral pööratakse tähelepanu tekstide sisule ja uuritakse nende tähenduslikkust (Laherand, 2008).

Esmalt transkribeeriti intervjuude salvestised, kasutades Alumäe, Tilk ja Asadullah (2018) poolt loodud veebipõhist kõnetuvastusprogrammi. Seejärel täpsustati transkriptsioone, kuulates salvestisi uuesti üle. Transkriptsioonid vormistati Wordi dokumendis kirjastiiliga Times New Roman, 12 punkti kirja suurus ning reavahe 1,5 punkti. Transkriptsioonide kogupikkus oli 70 lehekülge. Intervjueeritavatele anti võimalus tutvuda transkriptsioonidega, kuid ükski intervjueeritavatest ei soovinud seda võimalust kasutada.

Andmete analüüs toimus Wordi dokumendis. Transkribeeritud tekstid loeti mitmeid kordi läbi, et leida intervjueeritavate vastustest ühiseid jooni ja sarnasusi. Seejärel tähistati tekstis uurimisküsimuse seisukohalt olulised tekstiosad koodidega. Tähenduslikuks tekstiosaks võisid olla nii lõigud kui ka laused. Ühe intervjuu raames kaasati kaaskodeerijat ja vaadati koodid koos üle ja tehti täpsustused. Arutelu tulemusena täpsustusid mõned koodide nimetused. Tulemuste reliaabluse suurendamiseks teostati korduvkodeerimine, mille tulemusel täpsustati koode veelgi, näiteks algselt erinevalt nimetatud kuid sarnase sisuga koodid ühtlustati. Näide kodeerimisest on toodud lisas 2.

Seejärel koondati sarnase tähendusega koodid kategooriatesse. Alakategooriaid korrastati, et andmeid veelgi süstematiseerida ning sisult sarnased alakategooriad koondati osaliselt peakategooriate alla. Andmeanalüüsi tulemusena moodustus esimese uurimisküsimuse alla 4 kategooriat ja neist kolmele kategooriale ka alakategooriad. Kategooriad olid järgmised: 1) VÕTA kasutamise põhjused (alაკategooriad ressursi

kokkuhoid ja sobiva kogemuse olemasolu); 2) VÕTA protsess (alakategooriad info VÕTA protsessist; toetus VÕTA protsessis; VÕTA taotluse koostamine ja esitamine; VÕTA nõustamine ja tagasiside ja VÕTA otsus); 3) VÕTA kui õpikogemus ja 4) väljakutsed ja ettepanekud seoses VÕTA protsessiga (alakategooriad väljakutsed VÕTA taotlemisel ja ettepanekud). Teise uurimusküsimuse alla moodustus 3 kategooriat: 1) VÕTA rakendamine ei mõjutanud õppimist; 2) VÕTA kasutamise tunnetatud positiivne mõju ja 3) VÕTA kasutamise tunnetatud negatiivne mõju. Täpsema ülevaate saamiseks on koodid ja kategooriad uurimusküsimuste kaupa välja toodud lisades 4 ja 5.

Hea teadustava (2017) põhimõtete kohaselt ei tohi andmeid võltsida ning uuritavatele tuleb tagada täielik konfidentsiaalsus. Uurimuse läbiviimisel järgiti neid põhimõtteid. Kõik intervjueeritavad osalesid uuringus vabatahtlikult ja andsid nõusoleku intervjuerimiseks. Samuti küsiti nõusolekut antud materjalide kasutamiseks lõputöös.

5. Tulemused

Järgnevas peatükis esitatakse uurimustulemused uurimusküsimuste andmeanalüüsi tulemusena moodustatud pea- ja alakategooriate kaupa. Tulemusi näitlikustatakse katkenditega intervjuudest. Tähistust /.../ kasutatakse ebaoluliste tekstiosade märkimiseks. Tsitaadid on esitatud kaldkirjas ja sisuliselt muutmata kujul, tsitaatidele on lisatud intervjueeritava pseudonüüm.

5.1 Täiskasvanud kutseõppija kogemused VÕTA protsessis

Esimese uurimusküsimuse „Kuidas kogevad täiskasvanud kutseõppijad VÕTA protsessi kutsehariduses?“ kujunes 4 kategooriat ja neist kolmele kategooriale ka alakategooriad. Kategooriad olid järgmised: 1) VÕTA kasutamise põhjused (alakategooriad ressursi kokkuhoid ja sobiva kogemuse olemasolu); 2) VÕTA protsess (alakategooriad info VÕTA protsessist; toetus VÕTA protsessis; VÕTA taotluse koostamine ja esitamine; VÕTA nõustamine ja tagasiside ja VÕTA otsus); 3) VÕTA kui õpikogemus; 4) väljakutsed ja ettepanekud seoses VÕTA protsessiga (alakategooriad väljakutsed VÕTA taotlemisel ja ettepanekud).

5.1.1. VÕTA kasutamise põhjused

VÕTA kasutamise põhjustena toodi uuringus eelkõige välja erinevate ressursside kokkuhoiu aspekte ning sobiva kogemuse olemasolu.

Ressursside kokkuvõtteid. Ühe VÕTA põhjusena tõid intervjueritavad välja ajalise kokkuhoiu, mida peeti põhiliseks põhjuseks VÕTA rakendamisel. Näiteks andis VÕTA kasutamine intervjueritavatele aega, et tegeleda tavapäraselt edasi igapäevatööga. VÕTA kasutamine aitas paremini aega planeerida, kuna VÕTA taotlejad ei pidanud kõigis tundides kohal käima ning osaliselt jäi ära ka vajadus sõita kooli. Töö kõrvalt ei olnud intervjueritel sageli võimalik praktikat sooritada ega selleks ka õppepuhkust võtta.

Ongi aja kokkuvõtteid see on nagu põhiline põhjus, miks ta minu jaoks oluline. Aega on meile antud kõigile ühtemoodi, ükskõik, oled sa Saksa kuningas või Eestis koristaja, vahet ei ole aega meile kõigile ühtemoodi antud. (Anna)

Oli ka neid, kes rakendasid VÕTAt majandusliku kokkuhoiu eesmärgil.

/.../ materiaalne kokkuvõtteid, sest selleks hetkeks ma ei võta ju endale tööle asendajat, kuna ma olen ise ettevõtja ise vastutan kõige eest ise palgamaksja /.../ (Anna)

Olulise ressursside kokkuhoiuna toodi välja ära varem õpitu kordamise vältimine - ei nähtud mõtet samade ainete kordamiseks. Samuti ei nähtud vajadust korrata töökogemusest õpitud.

Sobiva kogemuse olemasolu VÕTA taotlemisel. VÕTA rakendamise põhjusena oli intervjueritavate jaoks oluline ka sobiva kogemuse olemasolu, mis vastas õppekava õppeaine või mooduli õpiväljunditele. Ka varasemad õpingud, sealhulgas läbitud praktika oli üheks VÕTA rakendamise põhjuseks. Intervjueritavad ei soovinud varasemalt läbitud aineid ja praktikat uuesti korrata, kui oli võimalik need üle kanda VÕTAgas:

Kui ma olen juba korra selle nii-öelda läbi teinud sellesama aine samade põhimõtteliselt samade õppematerjalidega siis ei tundunud kuidagi vajalik seda nagu uuesti teha,/.../. (Kersti)

Intervjuudest selgus, et intervjueritavatele oli VÕTA rakendamise peamine põhjus ajafaktor ja sobiva kogemuse olemasolu nii õpikogemuse kui töökogemuse näol.

5.1.2. VÕTA protsess

VÕTA protsessi peakategooria moodustasid viis alakategooriat: 1) info VÕTA protsessist; 2) toetus VÕTA protsessis; 3) VÕTA taotluse koostamine ja esitamine; 4) VÕTA nõustamine ja tagasiside; 5) VÕTA otsus.

Info VÕTA protsessist. VÕTA info jõudis taotlejateni erinevaid teid pidi. Oli neid, kes teadsid juba, mis on VÕTA, kuid oli ka neid, kes ei olnud sellega varasemalt kokku puutunud. Intervjueeritavate hulgas oli haridustöötajaid, kellel oli varasem arusaam VÕTast olemas. Üks neist on olnud VÕTA komisjoni liige ning seega oli ka teadmine VÕTA protsessist juba olemas:

Ma töotan ise kutsehariduskeskuses ja meil on oma VÕTA komisjon, kes on väga avatud selles osas. Ja ma ise olen ju suunanud päris mitut enda õpilast enda aines VÕTAsid tegema. Ja just läbi selle STARR analüüsi. (Pille)

Info VÕTA protsessist jõudis täiskasvanud õppijateni näiteks läbi praktikaseminari, kus õpilastele tutvustati VÕTA protsessi. Samas saadi infot ka kursusejuhatajalt ning teistelt õpetajatelt. Intervjuudes toodi veel välja, et juba sisseastumiskatsetel saadi infomaterjale VÕTA kohta. Ka kooli kodulehekülge toodi intervjuudes välja kui edasist abimeest VÕTA taotlemisel. Oli neid õppijaid, kes olid VÕTA tähendusest teadlikud juba enne õpinguid, näiteks kas töökogemusest või muudest allikatest.

Toetus VÕTA protsessis. VÕTA protsessis said intervjueeritavad tuge VÕTA nõustajalt, kursusejuhatajalt, kursusekaaslastelt ja kolleegidelt. VÕTA nõustaja toetust täheldati pigem aine ainele ülekandmisel. Intervjuudest selgus, et suurim tugi oli kursusejuhatajalt, kes toetas VÕTA protsessi, julgustas ja suunas ning aitas algust teha VÕTA protsessiga:

Et kursusejuhataja mind, aitas /.../ sest vaata ma ise osanud alguses seda üldse nagu teha, kuidas ma seda teen või kuidas ma seda hakkan tegema. /.../,kursusejuhataja aitas /.../, juhendas, kuidas seda teha. Ja siis selle järgi ma siis nagu tegingi /.../ja siis ma saatsin talle ja siis ta niimoodi kontrollis, mainis ära ja siis ta nagu vaatas ja ütles, et nii, see sai tehtud, et tema ikkagi päris palju aitas kõrval. (Nele)

Samuti suunas kursusejuhataja intervjueeritavat koostööd tegema kaasõpilastega, kes VÕTAt taotlesid. Intervjueeritavad tegid koostööd kursusekaaslastega, konsulteeriti omavahel

ja juhendati üksteist näiteks taotluse koostamisega seotud IT valdkonnas. VÕTA protsessis peeti oluliseks toetuseks kogemuste jagamist.

Kolleegide toetus toodi intervjuudes samuti välja. VÕTA taotlust vaadati koos kolleegidega üle ja tehti täiendusi. VÕTA protsessi toetasid vastavad juhendid, mis on haridusasutuses välja töötatud. Juhendite lihtsus aitas kaasa VÕTA protsessile, mida toodi ka välja intervjuudes.

VÕTA taotluse koostamine ja esitamine. VÕTA taotluse koostamisel tutvusid uuritavad esmalt taotlusvormiga nii töö- kui ka õpikogemuse arvestamiseks. Ainete ülekandmisel koostati taotlus kooli siseveebis ja see oli intervjueeritavate jaoks enamasti lihtne.

Töökogemuse arvestamisel tuli intervjueeritavatel rohkem vaeva näha. Omaette kogemus oli STARR analüüsiga tutvumine, mille alusel VÕTA eneseanalüüs teostati. VÕTA taotluse esitamisel tuli uuringus osalejatel kõrvutada kogemusest õpitud õpiväljunditega. Intervjueeritavad kahtlesid oma kogemustes ja olemasolevates teadmistes:

Kas mul üldse on üle kanda midagi, kas mu töökogemus, et mu tööstaaž vastab nendele väljunditele. Ja kas mul on mõtet hakata seda taotlema, lugesin selle läbi. Vaatasin, kas see, mida ma olen teinud, mida olen toimetanud, kas see kattuks nende õpiväljunditega, kas ma arvan, kõik õpiväljundid oleks nagu saavutatud. (Pille)

VÕTA koostamisel oli vaja oma töökogemus kirja panna vastavalt õpiväljunditele. Taotlejate jaoks oli oluline kirja panna võimalikult täpselt ja põhjalikult, mida varasemalt on omandatud ja kogetud:

/.../kuidas ma võtan vastu toorainet, kuidas ma valmistan ette toodete valmistamist. Kuidas ma teen kondiitripooltooteid? Kuidas ma tooteid arendan? Kvaliteeti hindan. Klienditeenindus ja nii edasi. Et selle põhjal siis põhimõtteliselt hakkasin koostama. (Nelli)

Intervjueeritavad püüdsid võimalikult konkreetselt kirjeldada, mida nad olid varasemalt juba saavutanud tööga ja mida nad olid teinud antud õpiväljundite saavutamiseks. Lisaks töökogemusele tuli intervjueeritavate sõnul eneseanalüüsis välja tuua ka läbitud erialased koolitused ja neid kirjeldada.

VÕTA taotlemisel oli oluline roll tõendusmaterjalide kogumisel, otsiti üles oma vanad diplomid ja võrreldi läbitud ainemahtusid nendega, mida sooviti üle kanda. Samas toodi välja,

et VÕTA taotluse koostamisel oli eneseanalüüsi kirjutamine keeruline. Täheldati, et oma mõtete koondamine ja kirjapanemine oli ilma eelneva suunamiseta raske.

Uurimises osalenute töökogemuse arvestamise VÕTA taotlused liikusid kursusejuhataja kaudu komisjonile. Intervjuudest ilmnes, et oli ka selliseid täiskasvanud õppijaid, kes ei teinud VÕTA taotlemisel eneseanalüüsi, kui toimus aine ainele ülekandmine.

VÕTA taotluse täiendamine tagasiside põhjal. Vajaduse korral VÕTA taotluse täiendamine on osa VÕTA protsessist. Oluline roll on siin VÕTA nõustajal, kes annab tagasisidet VÕTA taotlusele. Intervjueeritavate sõnul VÕTA nõustamine küll toimus, kuid mitte otse läbi VÕTA nõustaja:

Selles mõttes, et see nõu ei tulnud nõustajalt otse mulla vaid ta andis selle info osakonna juhatajale, nõustaja tegi märkmeid ja andis info osakonna juhatajale mida peaksin täiendama. (Pille)

Samas aine ainele ülekandmisel oli VÕTA nõustaja roll intervjueeritutele selgem. Nõustaja võttis ise ühendust VÕTA taotlejaga ja andis teada, kui midagi oli valesti.

VÕTA komisjoni tagasiside põhjal said taotlejad täiendada oma taotlusi, kui nendes esines puudusi eneseanalüüsi ja tõendusmaterjalide osas:

Täiendasin, lisasin juurde, mida vaja, töökogemust veel. Veel kirjutasin neile põhjalikumalt tööülesannete kirjeldamist. Ja nii ta mitu korda käis pendeldas, kus siis ja siis lõpuks läks VÕTA komisjonile ja seal kiideti siis positiivseks. (Pille)

Intervjuudest selgus, et tagasiside VÕTA taotlusele oli vähene. VÕTA taotlemisel ootasid taotlejad siiski tagasisidet VÕTA komisjonilt, kas eneseanalüüsi täiendamise või tõendusmaterjalide juurde lisamise osas. Nii positiivne kui ka negatiivne tagasiside oli õpilase jaoks oluline.

VÕTA otsus. VÕTA otsusest said intervjueeritavad teada erinevatel viisidel. Enamikel juhtudel saadi otsus teada siseveebis, kus taotlus ka esitati.

Siseveebi tuli info, et VÕTA on rahuldatud, VÕTA on positiivne, tulemuse saanud ja arvestatud ja moodul, mida ma tahtsin, soovisin. (Pille)

Peale VÕTA taotluse esitamist siseveebis tuli otsus intervjueeritavate sõnul üpris kiiresti. Lisaks siseveebis toodud VÕTA otsusele saadi ka kursusejuhatajalt teada, et VÕTA on arvesatud. Info, mis oleks pidanud tulema VÕTA komisjonilt, võis niisiis tulla ka kursusejuhatajalt.

Intervjuudest selgus, et täiskasvanud õppijate taotlusi hindas VÕTA komisjon ning vahel kaasnes komisjoni otsusega ka tagasiside, mis oli taotleja jaoks positiivne. Oli ka neid, kellele jäi VÕTA otsus arusaamatuks, sest tagasisidet otsuse kohta ei saadud. Näiteks üks intervjueeritav tõi välja enda oskamatused lugeda VÕTA otsust, mille tõttu ei lugenud kogu infot VÕTA otsuse kohta välja. Intervjueeritavad oleksid soovinud tagasisidet selle kohta, kas taotlus oli õigesti koostatud või mitte.

5.1.3. VÕTA kui õpikogemus

Uuringus osalejad tõid välja, et VÕTA taotlemine oli nende jaoks õpikogemus. Oluliselt peeti, et VÕTA protsess pani neid meelde tuletama varasemalt kogetut. Intervjueeritavate jaoks oli omaette kogemus juba varasematest kogemustest õpitu meelde tuletamine.

Sa pead nagu suure mahu nii-öelda võtma kokku, et siis ma nagu ikkagi ka mõtlen samal ajal läbi neid tegevusi, mis seal siis teed. (Laine)

Intervjuudest selgus, et VÕTA arendas ka mitmeid oskusi, näiteks kirjutamisoskust, eneseanalüüsi oskust ja digipädevusi. Digipädevustega seoses said intervjueeritavad osavamaks info otsimises, linkimises ja arendasid arvutioskust. Ühes intervjuus märgiti ära, et VÕTA sundis neid arvuti taha istuma ja juurde õppima uusi oskusi, näiteks Youtube´is käimine.

Intervjueeritud täiskasvanud õppijad tõid välja, mida nad õppisid VÕTA protsessis enda kohta. Üks intervjueeritav ütles, et VÕTA õpetas ennast kokku võtma. VÕTA teostamisel kasvas usk iseendasse. Seda arusaama ilmestab järgmine katkend intervjuust:

Ma arvan, et ikkagi ta õpetaski seda, et kui ma neid uusi asju täiitsin, et ma ikkagi ei olegi nii rumal ja nii loll, kui ma olen vahest mõelnud iseenda peale. (Nele)

Samas ka tagasiside põhjal töö parandamine oli õppekoht õppijatele ja kriitikataluvuse piiride kompamine.

Ma olen väga hea kriitikataluvusega mida ma suutsin kõik selle vastu võtta, suu ammuli, vastu võtta, et kolleegid mitu korda tagasi saatsid ja ma pidin sinna täiendusi lisama./.../ selles mõttes pole halb ja see on õppimiskoht. (Pille)

Intervjueeritavad lisasid, et VÕTA oli neile kogemuseks, mida nad saavad oma töös ära kasutada. VÕTA kui protsessi läbi tegemine andis taotlejale oskuse ka suunata oma õppijaid VÕTA tegemisel.

Intervjuudest selgus, et taotlejad õppisid tundma VÕTA protsessi. Mitmete jaoks oli see uudne asi, kuuldi esmakordselt VÕTA võimalustest ja VÕTAgaga seonduvast terminoloogiast. VÕTA protsess oli õpetlik kõigile uuringus osalejatele. Saadi teadmine nii VÕTA protsessist kui ka arenesid oskused eri valdkondades.

5.1.4. Väljakutsed ja ettepanekud seoses VÕTA protsessiga

Selle peakategooria moodustasid 2 alakategooriat: väljakutsed VÕTA taotlemisel ja ettepanekud VÕTA protsessi kohta.

Väljakutsed VÕTA taotlemisel. Taotlejad seisis VÕTA protsessis silmitsi mitmete väljakutsetega, mida tuli lahendada. Näiteks oli taotlejatel raske meenutada varasemalt kogetut, tuli ajas tagasi minna. Keeruliseks osutus ka õpiväljundite võrdlemine kogemusest õpituga, ka õppekava sisuline pool tuli endale selgeks teha.

Samuti osutus keeruliseks õpiväljundite võrdlemine ainete ülekandmisel, kuna õppekavad, mida läbitakse, on erinevad. Intervjuudes toodi ka välja, et oli teadmatust, mida üks aine üldse hõlmab, milliseid õppeainete mooduleid katab tema VÕTA.

Lisaks kogemuste ja õpiväljundite võrdlemisele oli VÕTA taotlejatele murekohaks ka eneseanalüüs, mis osutus raskeks. Samas toodi välja oht ka eneseanalüüsis liigselt ennast kiita, mida ilmestab intervjueeritava öeldu:

Keeruline iseenda kohta nagu teha mingit analüüsi selles suhtes, et ise tahaks ju ennast hästi palju kiita ja upitada, aga sa pead ju mõtlema ka loogiliselt selle peale, et sa ei saa ennast upitada ma ei tea, kuhumaani. (Nele)

Seoses eneseanalüüsiga oli väljakutseks ka selge kirjalik eneseväljendus ja intervjueeritavate vähesed digipädevused. Sageli taheti vähesega palju öelda, mistõttu võis oluline info kaduma minna. Kardeti, et reflekteerimisel jääb midagi olulist kirja panemata. Oli intervjueeritavaid, kes oleksid kirjalikule vormile eelistanud ka suulist eneseväljendust.

VÕTA protsessis tajuti ebakindlust ja üleüldist raskust, et see protsess üldse lõpuni viia. Taotlejad kahtlesid iseendas, kas nad ikka tegid VÕTA õigesti või mitte. Ainete ülekandmisel olid samuti kõhklused, et kas see sobib koolile või mitte. Intervjuudes spekuleeriti näiteks selle üle, et kas koolile oleks sobinud ka varasem õpikogemus mõnest teisest koolist.

Intervjueeritavate hulgas oli ka taotleja, kes tajus pinget VÕTA protsessis, kuna tema taotlust hindasid kolleegid ja tuttavad inimesed:

Jah, ma arvan, et see oli ikka kõige keerulisem, mitte ei lugenud tavalised pedagoogid, õpetajad ja komisjon, vaid inimesed, keda ma tean ja tunnen, kes mind teavad et enda kolleegid, ma arvan, et see võib-olla. (Pille)

Sama intervjueeritav tõi välja, et talle tundus, et teda hinnati rangemalt võrreldes teiste õppijatega, sest temalt oodati võibolla rohkem kui tavaliselt õpilaselt.

Intervjueeritavad tõi välja ka VÕTA taotlemise keerukuse. Märkiti, et ei osatud alustada, et taotluse vorm tundus keeruline ja ei mõistetud, mida üldse tuleb kirja panna. VÕTA protsessi keerulisus avaldus ka info ülekülluses. Ühest intervjuust selgus, et VÕTA protsessi keerukus oleks saanud VÕTA taotlemisel takistuseks. Korruga saadakse palju infot, millega ei osata midagi peale hakata. Taotlejatel tuli endi sõnul leida õige veebilehekülg, kus sisestada VÕTA avaldus ja kuhu tuli ka lõplik otsus VÕTast.

Uurimuse käigus selgus, et intervjueeritavad ei mõistnud, miks on lihtne protsess tehtud taotleja jaoks keeruliseks ja ehmatavaks. VÕTA protsess kujunes intervjueeritavatele erinevatest vaatenurkadest väljakutseks, näiteks jäädi hätta taotluse koostamisel, kogeti eneseanalüüsi keerulisust või kogeti rangemat hindamist võrreldes teiste taotlejatega.

Ettepanekud VÕTA protsessi parendamiseks. Intervjuudes toodi välja ka ettepanekuid VÕTA protsessi parendamiseks. Näiteks toodi välja, et VÕTA protsessiga võiks alustada varem, näiteks juba sisseastumisel või esimestel koolinädalatel. Praegu sai intervjueeritavate sõnul VÕTAt taotleda igal ajal õppetöö jooksul ning otsus taotluse kohta võis tulla siis, kui aine oli juba läbi saamas.

Intervjueeritavatel jäi mulje, et keegi ei tahtnud VÕTA protsessis korralduslikku vastutust võtta ja õpetajatevaheline kommunikatsioon oli puudulik. Intervjueeritav arvas siiski, et VÕTA eest peaks vastutama kindel isik. Ka VÕTA komisjoni töö võis jääda kaugeks õppija jaoks.

No kuidas nüüd öelda, selline protsess, et ta ei ole konkreetne, mulle tundub vähemasti meie koolis, et ei tea, kes peab lugema, kuna peab lugema, kuhu seda täpselt saatma peab. Kuidagi segane õppija jaoks. (Pille)

Tunti puudust juhendamisest ja suunamisest, näiteks STARR analüüsi puhul. Info ülekülluse tõttu tundus intervjueeritavatele, et VÕTA protsess võiks olla rohkem lahti seletatud. Lisaks täheldati, et info liikumine võiks olla parem ja eelkõige info liikumine VÕTA taotluse otsuse kohta. Puudulik kommunikatsioon õpetajate vahel tekitas samuti segadust.

VÕTA otsused võiksid intervjueeritute sõnul olla enam põhjendatud ja tagasisidestatud. Ühe võimalusena nägid intervjueeritavad ka suulist hindamist kaitsmise vormis, kus nad saaksid oma kogemusi teistega jagada. Kogemuste jagamine oleks intervjueeritavate sõnul põnev iseendale ja teisi kuulates saaks ka silmaringi arendada. Uurimuses osalenute arvates oli VÕTA protsessis puudujääke, mida saaks muuta ja mis muudaks protsessi taotlejate jaoks selgemaks.

Kokkuvõtteks esimesele uurimusküsimusele võib öelda, et VÕTAt kasutatakse eelkõige ressursside kokkuhoiu eesmärgil. Selgus, et protsess ei ole taotlejale kerge ja üheti mõistetav. Intervjueeritavad oleksid soovinud konkreetsemaid ja selgemaid juhiseid VÕTA taotlemisel. Samas õpetas VÕTA protsess taotlejatele eneseanalüüsi koostamist, kirjalikku eneseväljendust ning arendas ka digipädevusi ning õppekavade tundmist. Samuti sooviti saada tagasisidet protsessis ja selgemaid juhiseid VÕTA teostamiseks.

5.2. Edasise õpiteekonna kujunemine VÕTA rakendamisel

Teise uurimisküsimuse “ Kuidas kujundab VÕTA kasutamine täiskasvanud kutseõppijate edasist õpiteed endi kogemustes?“ andmeanalüüsi tulemusena kujunes kolm kategooriat: VÕTA rakendamine ei mõjutanud õppimist, VÕTA kasutamise tunnetatud positiivne mõju ja VÕTA kasutamise tunnetatud negatiivne mõju.

5.2.1. VÕTA rakendamine ei mõjutanud õppimist

Oli intervjueeritavaid, kes leidsid, et VÕTA rakendamine ei mõjutanud nende suhtumist õpingutesse ega ka edasisi õpinguid. Toodi välja, et ise tuli olla aktiivne, et ka VÕTA rakendamise järgselt olla kursis õppetöoga ja alati oli taotlejatel ka võimalus osaleda nendes ainetes, mis olid tegelikult VÕTAgaga juba arvestatud.

Teised ained tuli VÕTAt rakendanutel samamoodi läbida ja VÕTA rakendamine ei olnud takistuseks teistes õppeainetes.

See ei mõjutanud, käisin igas tunnis ka, osalesin igas tunnis, sest igas tunnis oli alati midagi uut. (Maria)

Kogeti ka seda, et ka teiste õpilaste õpingud ei erinenud VÕTA taotleja õpingutest, eeskätt praktika läbimisel oma töökohas:

Otseselt ei erinenud ka selles suhtes, et ka tema tegi oma praktika oma töökohal. Et ta käis samamoodi ka tööl edasi sai samamoodi ka palka ja tegi oma nagu igapäevaseid tööülesandeid. Ja täpselt samamoodi ka tegin mina igapäevaselt oma tööülesandeid edasi. (Maria)

5.2.2. VÕTA kasutamise tunnetatud positiivne mõju

Intervjuudes toodi siiski esile ka VÕTA rakendamise positiivset mõju edasistele õpingutele. Esiteks kasvas intervjueeritavate sõnul nende enesekindlus, tõestati endale, et saadakse hakkama. Sellega seoses avastasid õppijad, kui kohusetundlikud nad on. Kogeti, et ei anta kergekäeliselt alla ja protsess viiakse lõpuni. VÕTA oli õppimise koht taotlejatele.

Mitmed intervjueeritavad tõid välja üheks suurimaks kasuteguriks ajavõitu, mis kaasnes VÕTA rakendamisel. VÕTA rakendamisel oli võimalik aega kasutada muul eesmärgil, vähenes õppekoormus ning sai keskenduda teistele tegevustele, näiteks tööülesannetele või teistele õppeainetele. Näiteks üks intervjueeritav tõi välja:

/.../Kui VÕTA tundides on selline teema, mida mina olen juba kuulnud ja tean, siis mina näiteks olen saanud käija hulgilaos vahepeal ära, mis on mul nagunii kohustuslikus programmis ja tulen kooli tagasi. (Anna)

VÕTA rakendamisel pääseti teatud aeganõudvate ülesannete (iseseisvad tööd, praktika aruande koostamine) täitmisest. Töö ja õppetöö ühildamine oli täiskasvanud õppijatele keeruline, seega oli nende jaoks oluline võimalus jätkata oma tööd katkestusteta.

Mulle poleks nagu kuskile nagunii olnud aega praktikale minna, ma arvan /.../ (Nele)

Intervjueeritavatele oli oluline, et kool väärtustas nende olemasolevaid kogemusi ja teadmisi. Näiteks rõhutas üks intervjueeritavatest, kui oluline oli tema jaoks töökogemuse arvestamine. Siinjuures lisasid intervjueeritavad, et tänu eneseanalüüsile said nad oma varasemaid kogemusi kirjeldada ja analüüsida tegevusi, mille läbi õpiväljundid omandati.

Positiivsena toodi välja ka seda, et kaasõpilased ja õpetajad väärtustasid VÕTA taotleja teadmisi ning taotlejad ei pidanud varem õpitud kordama. Intervjueeritav tõi näiteks

välja, et pärast VÕTA arvestamist eeldasid kursusekaaslased, et ta on nendest targem ja küsisid temalt nõu. Samuti tundus intervjueeritavale, et õpetajad arvestasid temaga rohkem kui teiste õppijatega kursusel. VÕTA rakendamine andis julgust juurde, et teadmised on omandatud ja see oli alustalaks, kust edasi jätkata. Ühes intervjuus kirjeldati ka, et VÕTA andis rohkem kogemusi juurde kui õppetöö käigus praktika läbimine.

VÕTA tegi intervjueeritute sõnul õppe läbimise lihtsamaks ja kiiremaks. Üks intervjueeritav võttis väga tabavalt kokku VÕTA positiivse mõju, et VÕTA annab vabaduse. Samas toodi ka välja, et VÕTA taotlemisel mõisteti, et väga palju on veel õppida ja areneda antud valdkonnas, kus VÕTAt rakendati.

5.2.3. VÕTA kasutamise tunnetatud negatiivne mõju

Intervjuudes toodi välja negatiivseid aspekte seoses VÕTA kasutamisega. Oli selliseid intervjueeritavaid, kes leidsid, et VÕTA rakendamisega jäid nad ilma erinevatest kogemustest, mida kaasõpilased kogesid õppetöös või praktikal. Üks intervjueeritav tõi näiteks välja, et ilma jäädi praktika kaitsmise kogemusest. Samuti täheldati, et teised õpilased said õppetöö käigus kaasaegsemaid teadmisi ja kogemusi. Ajaga muutuvad tehnoloogiad ja töövõtted, mida VÕTA rakendamisel ei omandata.

Et ma oleks tahtnud ettevõttes olla ja sedasama asja teha ja vaadata, kuidas täna seitse aastat hiljem need asjad toimetavad ja mis on muutunud ja tehnoloogia ja digipädevuste arendamise mõttes kindlasti oleks see kõik väga mulle igati kasuks tulnud. (Pille)

Toodi välja, et neil õppijatel, kes ei rakendanud VÕTAt, on värskemad teadmised. VÕTA arvestamise tõttu jäädi intervjueeritavate sõnul ilma õpetajate ja juhendajate näidetest. VÕTA rakendamisel kadus intervjueeritavate arvates ära õppeainete sidusus, kuna kõik ained on millegi eeldusaineteks. Arvati koguni, et seoses VÕTA rakendamisega jäid mingid õpiväljundid saavutamata, mis õppetöös võivad olla olulised, kuna varasemalt õpitu ei ole siiski nii hästi enam meeles:

Tekibki sinna kahtlus või kõhkclus, et noh, et kas tegelikult ma mingis osas ikkagi peaksin selle aine nagu uuesti kuulama või midagi tegema, sest kõik ei ole nii detailselt meeles /.../(Kersti)

Kogeti ka, et VÕTA tõttu oli keerulisem suhestuda õppegrupiga ja see mõjutas sotsialiseerumist.

Teise uurimusküsimuse kokkuvõtteks võib öelda, et taotlejad kogesid VÕTA rakendamise mõju edasistele õpingutele erinevalt. Toodi välja, et VÕTA ei mõjutanud kuidagi õpinguid, kuid samas oli ka neid, kes nägid VÕTA rakendamises nii positiivset kui ka negatiivset mõju õpingutele. Positiivseks peeti VÕTA rakendamisel seda, et ei pidanud varem omandatud kordama, võimalust ühildada töö ja kool, lihtsamalt õpe läbida ja õppija enesekindluse kasvu. Negatiivsena toodi välja, et jäädi ilma uutest kogemustest ja tekkisid kahtlused õpiväljundite saavutamisel õppetöös.

6. Arutelu

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada täiskasvanud kutseõppijate kogemused varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamisel ja VÕTA rakendamise mõjust nende edasise õpitee kujunemisele. Järgnevalt arutletakse uuringu tulemuste üle, tuuakse välja töö kitsaskohad ja märgitakse ära töö praktiline väärtus.

Esimese uurimisküsimuse „Kuidas kogevad täiskasvanud kutseõppijad VÕTA protsessi kutsehariduses?“ vastusena selgus, et täiskasvanud kutseõppijad rakendavad VÕTAt ressursside kokkuhoiu eesmärgil, milleks on nii aja kui ka majanduslik kokkuhoid. Sobiva õpi- või töökogemuse olemasolul peeti VÕTA rakendamisel oluliseks võimalust vältida varem õpitu kordamist. Varasematest uurimustest on samuti välja tulnud, et täiskasvanud õppija soovib siduda õpitava varasemate kogemustega ja rakendada neid õppetöös (Finn, 2019; Jarvis, 1998; Märja *et al.*, 2003) ja ühendada õppetöö igapäevaeluga (Aarts *et al.*, 2003; Merrill, 2001; Märja *et al.*, 2003; Rutiku *et al.*, 2011). Seega on täiskasvanud kutseõppija jaoks oluline, et ta saaks VÕTA rakendamisega oma õpet lihtsustada ja mitte korrata varem õpitut ja kogetut.

VÕTA protsessi osadeks on nõustamine, taotlemine, hindamine, arvestamine ja tagasiside andmine (Rutiku *et al.*, 2011). Uurimistulemused näitavad, et info VÕTA protsessist jõudis täiskasvanud õppijateni praktikaseminaris, kursusejuhatajalt ja teistelt õpetajatelt. Lisaks saadi infot sisseastumiskatsetel ja kooli kodulehelt. VÕTA-alase info kättesaadavus peab olema tagatud, kuid varasemad uurimused näitavad, et sageli ei jõua see õppijani (Melesk *et al.*, 2019). VÕTA taotlejateni peab jõudma vajalik info VÕTA protsessist, et saaks nõuetekohaselt VÕTAt rakendada.

VÕTA nõustamise eesmärk on aidata ja toetada taotlejat (Rutiku *et al.*, 2011; Van Kleef, 2014) ning aidata eristada tavalist kogemust ja kogemusest omandatud (Urbla *et al.*,

2008). Uurimistulemused näitasid, et VÕTA protsessis oli oluline roll taotleja toetamisel pigem kolleegidel, kursusejuhatajal ja kaasõpilastel ning mõnevõrra vähem VÕTA nõustajal. Seega peaks VÕTA protsessis panema enam rõhku nõustamisele ning enam informeerima nõustamise võimalusest. Samuti võib olla nõustajatel vähe kogemust ja oleks vaja rohkem nõustamise alaseid koolitusi.

VÕTA protsessis on oluline esitada vormikohane taotlus koos dokumentidega, mis tõendavad varasemaid õpitulemusi ja kogemusi (Rutiku *et al.*, 2011), nii varem õpitu kui töökogemusest õpitu arvestamisel tuleb taotlejal analüüsida, kas varasemalt õpitu vastab õpiväljunditele (Pääsukene, 2010). Siinsed uurimistulemused näitavad, et eneseanalüüsi koostamine oli taotlejate jaoks keeruline ning oli ka neid, kes ei pidanud eneseanalüüsi tegema. Peeti küll oluliseks kõrvutada varasemalt õpitud ja kogetut õppeaine või mooduli õpiväljunditega ning lisada tõendusmaterjalid, kuid kõneldi pigem kirjeldamisest, mitte niivõrd eneseanalüüsist. Intervjueeritavate sõnul oli keeruline kogetut meenutada, kogemusest õpitud võrrelda õpiväljunditega, ennast analüüsida, end kirjalikult selgelt väljendada. Pääsukene (2010) toob välja, et õppija peab oskama kirjeldada ja analüüsida kogemusest õpitud ja tõendama selle vastavust õpiväljunditele. Kui eneseanalüüs on puudulikult kirjutatud või puudub, siis on keeruline anda pädevat hinnangut taotlejale (Rutiku *et al.*, 2011). Seda oskust tuleb taotlejal arendada, kui on soov eneseanalüüsi kirjutada VÕTA taotluse jaoks. Siinjuures ongi oluline nõustaja roll, et taotlejale toeks olla nendes etappides. Seega on vajalik nõustajate suurem pädevus ja tugi taotlejale.

Täiskasvanud kutseõppijate VÕTA taotlused liikusid kursusejuhataja kaudu VÕTA komisjonile, kes tegi VÕTA otsuse. Uuringus osalejad tundsid, et tagasiside VÕTA taotlusele oli vähene, see oleks võinud põhjalikum olla. Kohati jäi VÕTA otsus taotlejale ka arusaamatuks. Taotlejate jaoks oli oluline nii positiivne kui ka negatiivne tagasiside. VÕTA komisjonil tuleb taotluse mitterahuldamisest või osalisel arvestamisel oma otsust põhjendada (Rutiku *et al.*, 2011). Mitmed autorid (Pokorny & Whittaker, 2014; Urbla *et al.*, 2008) on rõhutanud tagasiside olulisust, sealhulgas seda, et tagasiside mõjutab taotleja enesehinnangut õppijana. Seega VÕTA tagasiside mõjutab õppijate rahuolu VÕTA protsessiga ja sellel on oma roll õppija jaoks. Seega võiks tagasisidet anda protsessi vaheetappides ja see peaks olema sisukam, sest taotleja väärtustab seda.

VÕTA protsessi kogeti olulise õpikogemusena. Arenesid eneseanalüüsisoskus, kirjutamisoskus, tagasiside vastuvõtmise oskus, digipädevused ning õppekavade tundmine. Varasematest uuringutest on samuti selgunud, et VÕTA rakendamisel paraneb reflekteerimisoskus (Pokorny & Whittaker, 2014; VÕTA, *s.a.*). Seega võib öelda, et VÕTA

protsess on õpetlik õppijale ja VÕTAt peaks enam õppimisprotsessina teadvustama ja kasutama seda olulise õppimise ressursina.

Lisaks kogeti ka rangemat hindamist võrreldes kaasõppijatega. Varasemate kogemuste hindamine on keeruline nii õppijale kui ka kutsekoolile (VÕTA, *s.a.*). Olukorra teeb keerulisemaks see, kui VÕTA taotlust hindavad kolleegid. Hindaja põhiülesandeks on siiski olla objektiivne (Vau, 2013). VÕTA hindajad peaksid siiski jääma taotleja suhtes objektiivseks olenemata õppija staatusest. Seega VÕTA hindamisel peaks võimalusel välistama, et hindajad oleks kaaskolleegid.

Väljakutsetest lähtuvalt töid uurimuses osalenud VÕTA taotlejad välja ka mitmeid soovitusi VÕTA protsessi parendamiseks. Intervjueeritavad rõhutasid, et suuremat selgust vajaks vastutuse määramine VÕTA protsessis, VÕTA protsessi ajaline raamistik võiks olla optimaalsem ning parendamist vajaks ka info liikumine VÕTA otsustest. Lisaks toodi välja, et taotlejad sooviksid saada protsessi jooksul enam tagasisidet ja juhendamist, samuti tehti ettepanek suuliseks VÕTA hindamiseks. Hindamismeetoditest tuleb valida selline, mis sobiks oma olemuselt hindama pädevust (Vau, 2013). Kutseharidusstandard (2013) sätestab, et kutsekoolidel tuleb kehtestada VÕTA tingimused ja kord oma õppekorralduseeskirjas. Seega peaks kutseõppeasutused analüüsima oma VÕTA protsessi, osapoolte rolle ja vastutust selles, et vajadusel protsessi parendada.

Bakalaureusetöö teise uurimisküsimuse „Kuidas kujundab VÕTA kasutamine täiskasvanud kutseõppijate edasist õpiteed nende endi kogemustes?“ analüüsimisel selgus, et oli neid, kelle hinnangul VÕTA ei mõjutanud nende edasise õpinguid, kuid oli ka neid, kes töid välja VÕTA kasutamise positiivseid ja negatiivseid mõjusid oma edasistele õpingutele.

Positiivsena toodi välja varem õpitu kordamise vältimist, võimalust ühildada töö ja kool, õppe lihtsamat läbimist ja õppija enesekindluse kasvu. Kuna täiskasvanud õppija täidab erinevaid rolle (abikaasa, lapsevanem, töötaja) ja tal on erinevaid kohustusi igapäevaelus (Merrill, 2001; Märja *et al.*, 2003), siis on VÕTA täiskasvanud õppijale oluline. VÕTA rakendamine teeb nähtavaks õppija poolt varem õpitud ja omandatud teadmised ja aitab kiiremini õpingud läbida (Cedefop, 2017; Fejes & Andresson, 2009; Klein-Collins, 2010; Lueddeke 1997, viidatud Scott 2010 j; Pääsukene, 2010; VÕTA, *s.a.*;). Mitmed teised autorid (Bowman *et al.*, 2003; Märja *et al.*, 2003; Pokorny & Whittaker, 2014; Sandberg & Kubiak, 2013) on samuti täheldanud, et VÕTA rakendamisel kasvab ka õppija enesehinnang ja enesekindlus. Seega VÕTAl on positiivne mõju õppijale, kui kutsekool arvestab nende varasemaid õpinguid ja töötulemusi. Kui kool väärtustab täiskasvanud õppija teadmisi ja oskusi, võib pidada VÕTAt eesmärgipäraseks.

VÕTA rakendamise negatiivse mõjuna toodi välja, et kaob ära õppeainete sidusus, tekib tunne, nagu jääks õpiväljundid omandamata ja jäädakse ilma uutest kogemustest. Seega ilmneb tulemsutest vastuolu: ühelt poolt väärtustasid taotlejad seda, et nende kogemusi väärtustati ja neil oli võimalik oma õpinguid lihtsustada, kuid samas jäädi VÕTA rakendamisel ilma kogemusest kaasaegsemate tehnoloogiate ja töökeskkondadega. VÕTA rakendamine on vabatahtlik (Rutiku *et al.*, 2011), seega peaks õppija kaaluma VÕTA rakendamise kasutegurit enda jaoks. Taotleja peab veenduma oma oskuste ja kogemuste vastavusest õpiväljunditele eneseanalüüsi kaudu. Kuivõrd tulemustest selgus ka, et eneseanalüüsi koostamine oli keeruline, võib „ilmajäetuse“ tunne olla põhjustatud just puudulikust eneseanalüüsist.

Kokkuvõtteks võib öelda, et vaatamata väljakutsetele oli VÕTA kasutamisel taotlejale pigem positiivne kogemus. Ka varasematest uurimustest (Fejes & Andersson, 2009; Pokorny & Whittaker, 2014; Sandberg & Kubiak, 2013) on välja tulnud, et VÕTA rakendamine on täiskasvanud õppijale motiveeriv.

Kuna bakalaureusetöös viidi läbi kvalitatiivne uurimus, ei saa siinseid tulemusi üldistada. Samas ongi kvalitatiivse uurimuse eesmärgiks uuritavate kogemuste ning arusaamade esiletoomine (Laherand, 2008) ning läbi viidud uurimus andis võimaluse analüüsida VÕTA taotlejate kogemusi VÕTA protsessist ja selle mõjust nende edasisele õpiteele. Ühe piiranguna võib välja tuua autori vähese kogemuse intervjuerijana, millest tulenevalt võisid jääda esitamata vajalikud täpsustavad küsimused. Kogemuse kasvades muutusid intervjuud siiski järjest sisukamaks. Lisaks võib piiranguna välja tuua asjaolu, et andmeid koguti veebiintervjuudega. Veebiintervjuude helikvaliteedi puudulikkus võib tekitada olukorra, kus oluline info ei jõua intervjuerijani ja see võib mõjutada saadud tulemusi (Seitz, 2016). Selle ohu minimeerimiseks muudeti ümbritseva keskkonna tingimusi veebiintervjuu läbiviimiseks.

Bakalaureusetöö praktiliseks väärtuseks võib autori arvates pidada, et tulemused aitavad tõsta teadlikkust VÕTA protsessist täiskasvanud õppijate vaatenurgast ja soodustavad seeläbi VÕTA protsessi paremaks muutmist õppija jaoks. Kuivõrd uurimistulemused näitasid VÕTA nõustamise kriitilist rolli, vajaks edasist uurimist kutsekoolide VÕTA nõustajate kogemused ja pädevused.

Tänu sõnad

Soovin tänada oma juhendajat Liana Roosi motiveerimise, asjakohaste nõuannete ning igakülgse abi eest. Lisaks tänan intervjuueeritavaid, kelle kaasabil sai uurimus teoks. Tänan veel oma perekonda ja kolleege mõistva suhtumise ja moraalse toe eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Eve Hõrak

/allkirjastatud digitaalselt/

20.05.2021

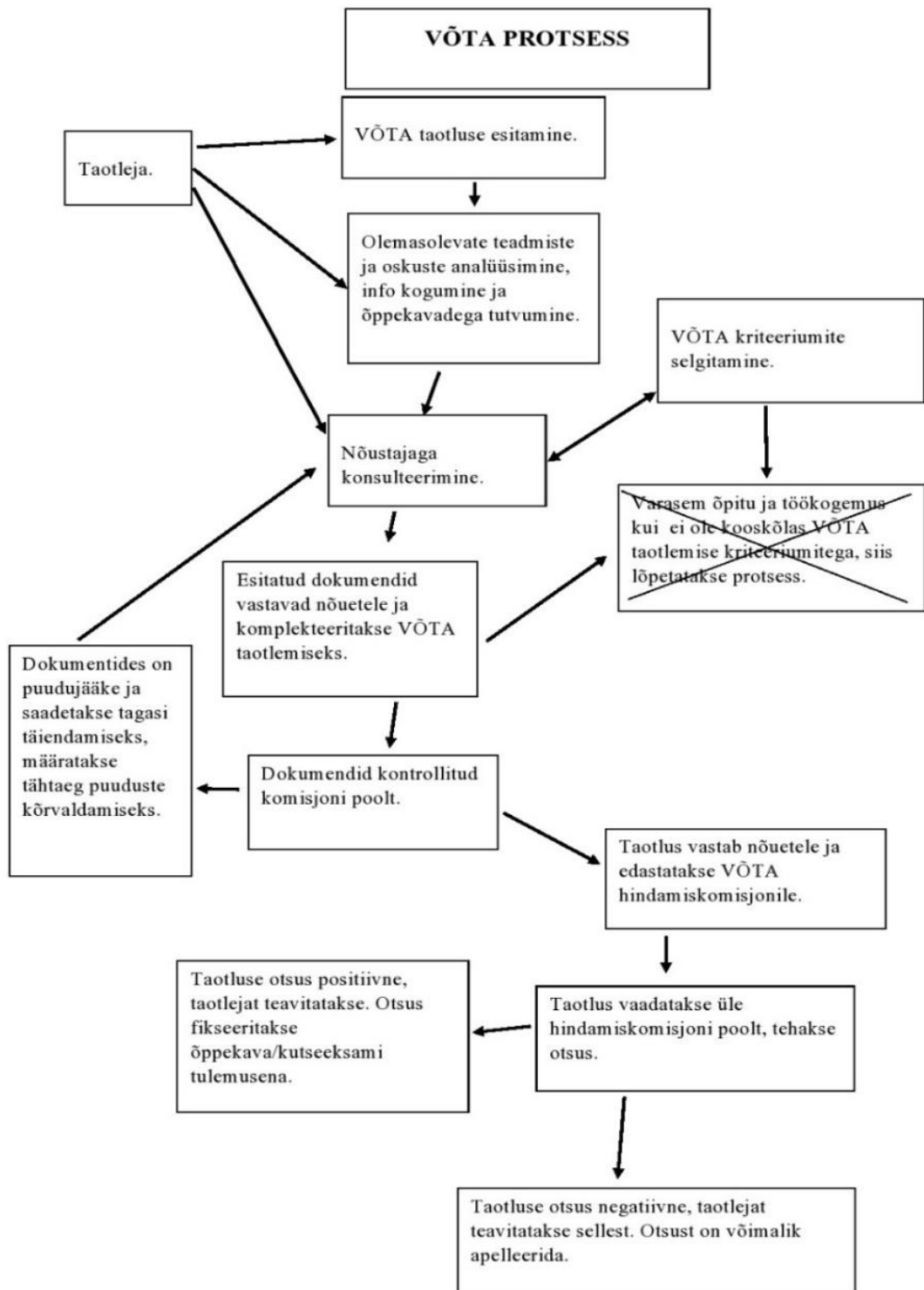
Kasutatud kirjandus

- Aarts, S., Blower, D., Burke, R., Conlin, E., Howell, B., Ebner-Howarth, C., & Van Kleef, J. (2003). *Feedback from learners: A second cross-Canada study of PLAR*.
- Ader, E. (2012). *Varasemateõpingute ja töökogemuse arvestamise (VÕTA) kvaliteedi kindlustamine protsessijuhtimise kontekstis (Tallinna Tehnikaülikooli näitel)*. Publitseerimata magistritöö. Tallinna Ülikool.
- Alumäe, T., Tilk, O., & Asadullah. (2018). Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech. *arXiv preprint arXiv:1901.03601*.
- Andersson, P., Fejes, A., & Sandberg, F. (2013). Introducing research on recognition of prior learning. *International Journal of Lifelong Education*, 32(4), 405-411.
- Bowman, K., Clayton, B., Bateman, A., Knight, B., Thomson, P., Hargreaves, J., ... & Enders, M. (2003). *Recognition of prior learning in the vocational education and training sector*. National Centre for Vocational Education Research.
- Cedefop. (2017). *Eesti kutseharidus lühiülevaade*. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus
- Fejes, A., & Andersson, P. (2009). Recognising prior learning: Understanding the relations among experience, learning and recognition from a constructivist perspective. *Vocations and Learning*, 2(1), 37-55.
- Finn, W. J. M. (2019). *Re-cognising RPL—A Deleuzian enquiry into policy and practice of Recognition of Prior Learning*. Doctoral dissertation, National University of Ireland Maynooth
- HaridusSilm. (s.a.). Külastatud aadressil <https://www.haridussilm.ee/>
- Haridussõnastik. (s.a.). Külastatud aadressil <https://www.eki.ee/dict/haridus/>
- Hea teadustava. (2017). Külastatud aadressil <https://www.eetika.ee/et/eesti-hea-teadustava>
- Jarvis, P. (1998). *Täiskasvanuharidus ja pidevõpe: teooria ja praktika*. Tallinn: Kirjastus SE & JS.
- Jõgi, L., & Karu, K. (2011). Koolitajale õppimisest. T. Märja (Toim), *Koolitaja käsiraamat* (lk 145-174). Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda
- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/diskursusanalüüs>
- Klein-Collins, R. (2010). *Fueling the Race to Postsecondary Success: A 48-Institution Study*

- of Prior Learning Assessment and Adult Student Outcomes. *Council for Adult and Experiential Learning (NJ1)*.
- Kutseharidusstandard. (2013). *Riigi Teataja, RT I, 28.08.2013, 13*. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/119062018016?leiaKehtiv>
- Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., & Strömpl, J. (2014). Intervjuu. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/diskursusanalyys>
- Melesk, K., Haaristo, H.-S., Haugas, S. & Telve, K. (2019). *Kutsekeskharidusõpe keskhariduseta täiskasvanutele – võimaluste ja/või soovi puudus?* Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis
- Merrill, B. (2001). Learning and teaching in universities: Perspectives from adult learners and lecturers. *Teaching in higher education, 6(1)*, 5-17.
- Märja, T., Lõhmus, M., & Jõgi, L. (2003). *Andragoogika. Raamat õppimiseks ja õpetamiseks*. Tallinn: Kirjastus Ilo.
- Pokorny, H., & Whittaker, R. (2014). Exploring the learner experience of RPL Harris, J., Wihak, C. and Kleef, J. V. (Eds.) *Handbook of the recognition of prior learning. Research into practice* (pp. 259-283). England and Wales: the National Institute of Adult Continuing Education .
- Pääsukene (Peebo), A.-L., (2010). *VÕTA Varasemate Õpingute ja Töökogemuse Arvestamine. Taotleja juhend*. Tartu: SA Archimedes.
- Roos, L. (2015) . *Täiskasvanud õppijate kogemused töökogemuse arvestamise taotlemise protsessis rakenduskõrghariduses (Eesti Ettevõtluskõrgkooli Mainor VÕTA taotlejate näitel)*. Publitseerimata magistritöö. Tallinna Ülikool.
- Rutiku, S., Vau, I., & Ranne, R. (2011). *VÕTA käsiraamat*. Tartu: SA Archimedes.
- Räis, M. L., Kallaste, E., Kaska, M., Järve, J., & Anspal, S. (2014). *Põhi-ja keskhariduseta täiskasvanute tasemeharidusse tagasitoomise toetamine*. CentAR. Külastatud aadressil https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/44227/Pohi_ja_keskhariduseta_taiskasvanute_tasemeharidusse_tagasitoomine.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Sandberg, F., & Kubiak, C. (2013). Recognition of prior learning, self-realisation and identity within Axel Honneth's theory of recognition. *Studies in continuing education, 35(3)*, 351-365.

- Scott, I. (2010). But I know that already: rhetoric or reality the accreditation of prior experiential learning in the context of work-based learning. *Research in Post-Compulsory Education*, 15(1), 19-31.
- Seitz, S. (2016). Pixilated partnerships, overcoming obstacles in qualitative interviews via Skype: A research note. *Qualitative Research*, 16(2), 229-235.
- Sutrop, M. (2019). *Eesti haridus- ja teadusstrateegia 2021–2035. Väärtuste ja vastutuse visioon*. Külastatud aadressil https://www.hm.ee/sites/default/files/haridus-ja_teadusstrat_2035_vaartuste_ja_vastutuse_visioon.pdf
- Tomson, J. (2012). *Varasemate õpingute ja töökogemuste arvestamise (VÕTA) nõustajate nõustamispraktikad*. Publitseerimata magistritöö. Tallinna Ülikool.
- Urbla, A., Lindpere, M., & Kalamees, R. (2008). *VÕTA Varasemate õpingute ja töökogemuse Arvestamine. Nõustaja juhend*. Tartu: SA Archimedes.
- Valk, A. (2019). *Tark ja tegus Eesti 2035. Kolme ekspertrühma visioonidokumentide kokkuvõte*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.
- Van Kleef, J. (2012). PLAR: Finding quality in the dynamics of social practice. *PLA Inside Out: An International Journal on Theory, Research and Practice in Prior Learning Assessment*, 1(2).
- Van Kleef, J. (2014). Life after PLAR–The post-assessment success of candidates. Harris, J., Wihak, C. and Kleef, J. V. (Eds.) *Handbook of the recognition of prior learning. Research into practice* (pp. 356-383). England and Wales: the National Institute of Adult Continuing Education.
- Vau, I. (2013). *Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise (VÕTA) HINDAJA KÄSIRAAMAT*. Tartu: SA Archimedes.
- VÕTA. (s.a.). *Haridus- ja Teadusministeerium*. Külastatud aadressil <https://www.hm.ee/et/tegevused/taiskasvanuharidus/varasemate-opingute-ja-tookogemuse-arvestamine>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool.

Lisa 1. VÕTA protsess skemaatiliselt

Lisa 2. Intervjuu kava

Taustaandmed

- Intervjueeritava vanus
- Millises koolis ja mis eriala õpite?
- Palun kirjeldage lühidalt oma senist haridusteed.

Täiskasvanud kutseõppijate kogemused VÕTA rakendamisel

- 1) Selgitage palun, miks otsustasite VÕTAt kasutada?
- 2) Miks on Teie kui õppija jaoks oluline VÕTA kasutamise võimalus?
- 3) Kirjeldage palun lähemalt oma VÕTA taotlemise protsessi.
 - Kust said infot VÕTA võimaluste kohta?
 - Millal Te VÕTAt rakendasite?
 - Kes Teid taotluse koostamisel toetas?
 - Kuidas Te taotluse koostasite?
 - Kuidas kogesite kogu protsessi?
- 4) Missugune oli Teie jaoks VÕTA rakendamise suurim kasutegur?
- 5) Missugune oli Teie jaoks suurim väljakutse seoses VÕTAgaga?
- 6) Mida õpetas Teile VÕTA taotluse koostamine?
- 7) Mida õppisite iseenda kohta selles protsessis?

Edasise õpiteekonna kujunemine VÕTA rakendamisel

- 1) Kuidas on läbitud protsess mõjutanud Teie suhtumist õpingutesse?
- 2) Kuidas on läbitud protsess mõjutanud Teie edasisi õpinguid?
 - Millised võimalused tekkisid VÕTA rakendamisel edasistes õpingutes või siis hoopis takistused?
- 3) Kuidas erinevad Teie hinnangul Teie õpingud nende õpingutest, kes ei ole kasutanud VÕTAt?
- 4) Mis ettepanekuid Teil on VÕTA protsessi arendamiseks, et see vastaks enam Teie ootustele?
 - Mis olid kitsaskohad või mida võiks muuta / parandada VÕTA protsessi taotlemisel?

Kas on midagi, mida Te teema kohta veel öelda tahaksite, aga mida ma ei küsinud?

Lisa 3. Kodeerimise näide

Ja mis õpetas sulle, võta taotluse koostamine?

Oma mõtete kirja panemist kuidas rohkem analüüsida, et kindlasti ka, et tuleb ka tõestada, mitte lihtsalt kirjutada, et kus sa need kompetentsid said või väljundit saavutasid. Et need kõik tuleb kirja panna, siis nagu enne, ühesõnaga ennast analüüsima rohkem.

User
UK1: VÕTA arendas kirjutamisoskust

Vasta Lahenda

Lisa 4. VÕTA protsessi kogemine kutsehariduses täiskasvanud õppija

poolt

Kategooriad	Alakategooriad	Kood			
VÕTA kasutamise põhjused	Ressursi kokkuvõid	Ajaline kokkuvõid			
		Varem õpitu kordamise vältimine			
		Lihtsam erialal töötavale inimesele			
		Majanduslik kokkuvõid			
		Töö kõrvalt ei olnud võimalik praktikal käia			
	Sobiva kogemuse olemasolu	Töökogemus			
		Praktikakogemus			
		Õpikogemus			
		VÕTA info töökogemusest			
		VÕTA info praktika seminarist			
VÕTA protsess	Info VÕTA protsessist	VÕTA info			
		kursusejuhatajalt/ õpetajatelt			
		VÕTA info sisseastumisvestlusel			
		VÕTA info kodulehelt			
		Varasem teadmine VÕTA protsessist			
		Toetus VÕTA protsessis	VÕTA nõustaja toetus		
			Kursusejuhataja toetus		
			Kaasõppijate toetus		
			Kolleegide toetus		
			Juhend		
	VÕTA taotluse koostamine ja esitamine	VÕTA taotluse koostamine ja esitamine	Ainete ülekandmise taotluse koostamine		
			Analüüsimeetodiga tutvumine		
			Kogemusest õpitu kõrvutamine õpiväljunditega		
			Töökogemuse kirjeldamine		
			Eneseanalüüsi kirjutamine keeruline		
			Eneseanalüüsi ei teinud		
			Tõendusmaterjalide kogumine		
			Taotluse saatmine komisjonile		
			VÕTA taotluse täitmine keeruline		
			VÕTA taotluse täiendamine tagasiside põhjal	VÕTA taotluse täiendamine tagasiside põhjal	Eneseanalüüsi täiendamine
					VÕTA komisjoni tagasiside põhjal

		Taotluse täiendamine tõendusmaterjaliga
	VÕTA otsus	VÕTA otsus siseveebis
		VÕTA otsus kursusejuhatajalt
		Hindamine läbi VÕTA komisjoni
		VÕTA otsus jäi arusaamatuks
		Tagasiside puudumine
VÕTA kui õpikogemus		VÕTA võimaldas meelde tuletada varasemalt kogetud
		VÕTA andis teadmisi VÕTA protsessist
		Kirjutamisoskuse arendamine
		Eneseanalüüsi arendamine
		Digipädevuste arendamine
		VÕTA protsess õpetas ennast kokku võtma
		VÕTA õpetas tagasiside põhjal tööd parandama
		VÕTA andis kogemuse, mida saan oma töös kasutada
		Kogemus rangemast hindamisest
		VÕTA protsessi tundmaõppimine
Väljakutsed ja ettepanekud seoses VÕTA protsessiga	Väljakutsed VÕTA taotlemisel	Kogetu meenutamine
		Kogemusest õpitu võrdlemine õpiväljunditega
		Eneseanalüüs
		Selge kirjalik eneseväljendus
		Digipädevused
		Ebakindlus ja raskused VÕTA protsessis
		Pingeline (kolleegide) hindamise tõttu
		Info üleküllus
	Ettepanekud	VÕTA protsessi varasem ajastamine
		Vastutuse määramine VÕTA eest
		Rohkem juhendamist VÕTA protsessis
		VÕTA protsessi selgus
		Saada tagasisidet vahepeal

Infoliikumise parandamine
VÕTA otsuste kohta

Suuline hindamine kaitsmise
vormis

Lisa 5. Edasise õpiteekonna kujunemine VÕTA rakendamisel

Kategooriad	Koodid
VÕTA rakendamine ei mõjutanud õppimist	VÕTA rakendamine ei mõjutanud suhtumist õpingutesse
	VÕTA ei mõjutanud edasisi õpinguid
	Õppetegevuse ei erine võrreldes teiste õppijatega
VÕTA kasutamise tunnetatud positiivne mõju	Enesekindluse kasv õppijana
	VÕTA rakendamisel sai rohkem kogemusi juurde, kui õpilane kes praktika läbis.
	Võta võimaldab katkestuteta tööd jätkata
	Varem õpitu kordamise vältimine
	Ajavõit
	VÕTA annab vabaduse
	VÕTA kui lihtsam variant õpet läbida
VÕTA kasutamise tunnetatud negatiivne mõju	VÕTAt mittekasutanutel on kaitsmise kogemus
	VÕTAt mittekasutanutel on värskemad teadmised
	Keerulisem suhestuda õppegrupiga
	VÕTA taotleja jääb ilma kaasaegsemast teadmisest ja kogemusest
	VÕTA taotleja jääb ilma olulisest kogemusest
	VÕTA tagajärjel jääb saamata õpetajate näited
	Arusaam, et õpiväljundid on saavutamata
	VÕTA taotleja jääb ilma võimalusest arendada digipädevusi
	VÕTA tagajärjel kaob ära ainete sidusus

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Eve Hõrak,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) minu loodud teose „„Ma ikkagi ei olegi nii rumal“: Täiskasvanud kutseõppijate kogemused varasemate õpingute ja töökogemuse (VÕTA) arvestamisel“, mille juhendaja on kutsepedagoogika nooremlektor Liana Roos, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Eve Hõrak

20.05.2021